

**Мобілізація. Право на захист.
Межі повноважень ТЦК та СП.
Від перевірки документів до
судового оскарження:
практичний юридичний
посібник**

Посібник розкриває права людини в умовах мобілізації та воєнного стану, пояснюючи межі повноважень органів влади та права громадян. Він націлений на призовників, військовослужбовців, поліцейських, суддів, адвокатів та правозахисників, а також на студентів юридичних спеціальностей. Книга містить практичні поради щодо захисту своїх прав у різних ситуаціях, пов'язаних із мобілізацією та перевіркою документів.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1.ЗУПИНКА ТА ПЕРЕВІРКА ДОКУМЕНТІВ: ПРАВА ЛЮДИНИ І МЕЖІ ПОВНОВАЖЕНЬ.....	3
Права людини під час воєнного стану та обов'язки у зв'язку з мобілізацією	3
Хто звертається до громадянина: перевірка особи, посади та повноважень представників територіального центру комплектування та соціальної підтримки, поліції й інших уповноважених осіб	13
Зупинка на вулиці, у транспорті та на блокпості: підстави й порядок перевірки	23
Паспорт і військово-обліковий документ: пред'явлення, перевірка та розбіжності у відомостях	32
Вручення повістки: що перевіряти та як документувати порушення	41
Спілкування під час перевірки: пояснення, заперечення та фіксація вимог посадових осіб.....	50
РОЗДІЛ 2. ДОСТАВЛЕННЯ ТА ЗАТРИМАННЯ: ЗАХИСТ СВОБОДИ, БЕЗПЕКИ І ПРАВА НА ДОПОМОГУ	58
Запрошення, доставлення і затримання: як визначити свій правовий статус	58
Підстави адміністративного затримання, роль поліції та правове значення відомостей про розшук	66
Час затримання, протокол і зауваження до документів: як зафіксувати фактичні обставини.....	75
Доступ до адвоката, безоплатної правничої допомоги та зв'язку з близькими	83
Застосування сили, огляд і вилучення речей: правові межі та докази порушень	92
Утримання без оформлення, погрози та ненадання допомоги: невідкладні дії людини, адвоката і родини	103
РОЗДІЛ 3. ФІКСАЦІЯ ПОРУШЕНЬ І ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ	112
Хронологія подій: які обставини необхідно встановити й підтвердити	112
Відео, аудіо та фотографії: законність фіксації, обмеження воєнного стану і збереження оригіналів	121
Свідки та медичні документи: підтвердження примусу, ушкоджень і наслідків порушення.....	131

Записи нагрудних камер, відеоспостереження та службові матеріали: як ініціювати їх збереження й отримання.....	141
Подані заяви, отримані відповіді та відмови прийняти документи: доказування звернень і бездіяльності	147
Підготовка доказів для скарги та суду: належність, допустимість, достатність і типові помилки	153
РОЗДІЛ 4. ШТРАФИ, СПІРНІ РІШЕННЯ ТА БЕЗДІЯЛЬНІСТЬ: ПІДСТАВИ І ПОРЯДОК ОСКАРЖЕННЯ.....	160
Відповідальність за порушення правил військового обліку та законодавства про мобілізацію: що має бути доведено.....	160
Розгляд адміністративної справи: повідомлення, пояснення, клопотання, участь захисника та постанова	167
Оскарження штрафу: строки, аргументи, наслідки сплати та примусове виконання.....	175
Відмова у відстрочці, нерозгляд документів і помилки в облікових відомостях: визначення порушення та вимог	185
Оскарження постанови військово-лікарської комісії: медичні документи, перегляд і межі судового контролю.....	194
Скарга до органу влади, звернення до Уповноваженого та заява про кримінальне правопорушення: вибір адресата і контроль реагування	204
РОЗДІЛ 5. СУДОВИЙ ЗАХИСТ: ВІД ВИБОРУ ВИМОГ ДО ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ.....	213
Належний суд, відповідач і спосіб захисту порушеного права.....	213
Строк звернення, його поновлення, судовий збір і подання документів через «Електронний суд»	223
Позовна заява: виклад обставин, правове обґрунтування, формулювання вимог та підготовка додатків	232
Доказування і забезпечення позову: клопотання, заперечення та участь у розгляді справи	241
Оскарження призову після направлення до військової частини: зміна правового статусу та можливі способи захисту.....	250
Апеляційне оскарження, виконання судового рішення і відшкодування завданої шкоди.....	260
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА	270

РОЗДІЛ 1.

ЗУПИНКА ТА ПЕРЕВІРКА ДОКУМЕНТІВ: ПРАВА ЛЮДИНИ І МЕЖІ ПОВНОВАЖЕНЬ

Права людини під час воєнного стану та обов'язки у зв'язку з мобілізацією

Коли людину зупиняють для перевірки документів, її правове становище не визначається лише словами посадової особи про проведення мобілізації. Значення мають конкретна дія, її законна підстава, повноваження того, хто її вчиняє, та обставини, за яких вона відбувається. Перевірка документа, вручення повістки, доставлення, адміністративне затримання і направлення на медичний огляд мають різне призначення та різні правові наслідки. Для захисту своїх прав потрібно розуміти, яку процедуру застосовують у цей момент і що вона дозволяє посадовій особі вимагати від громадянина. Загальне пояснення про потреби оборони не замінює правової підстави конкретного примусового заходу.

Конституційний обов'язок захищати Вітчизну, незалежність і територіальну цілісність України закріплений у статті 65 Конституції України. Військову службу громадяни проходять відповідно до закону. Стаття 68 Конституції України покладає на кожного обов'язок дотримуватися Конституції України та законів України. Водночас виконання військового обов'язку має відбуватися в системі правових гарантій. Громадянин може бути зобов'язаний прибути за належним викликом і водночас мати право на адвоката, подання документів, оскарження рішення та належне поводження. Для реалізації цих прав не потрібно спочатку довести, що людина бездоганно виконала всі свої обов'язки.

Воєнний стан і мобілізація регулюють пов'язані, але різні питання. Воєнний стан передбачає особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення

загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Під мобілізацією розуміється комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу. Мобілізація може бути загальною або частковою та проводиться відкрито чи приховано;

Призов громадян на військову службу становить одну зі складових цього комплексу. Через це посилення на мобілізацію саме по собі ще не пояснює, чому до конкретної людини застосували певний захід. Для індивідуального рішення мають значення її правовий статус, належні документи та передбачені законом умови.

Вихідне правило діяльності органів влади встановлює стаття 19 Конституції України, відповідно до якої владне рішення чи дія повинні мати правову підставу, належати до компетенції відповідного органу та здійснюватися передбаченим правом способом. Відсутність прямої заборони певної поведінки не створює для посадової особи повноваження примушувати до неї громадянина. Внутрішнє доручення, службовий план або усна вказівка керівника також не можуть самостійно запровадити новий обов'язок для населення. Підзаконні акти деталізують виконання закону, але їх застосування має узгоджуватися з Конституцією України та законами України.

Наприклад, у змодельованій ситуації громадянинові пропонують залишити телефон у посадової особи до завершення перевірки. Для юридичної оцінки потрібно з'ясувати, чи йдеться про добровільне передання речі, встановлений порядок доступу до певного об'єкта або процесуальне вилучення. Ці обставини передбачають різні вимоги до підстав, оформлення та повернення майна. Відповідь про те, що такий порядок визначив керівник, не дає змоги оцінити законність дії без встановлення правової основи. Водночас громадянин не повинен робити протилежний висновок, ніби будь-яке обмеження користування

телефоном за будь-яких обставин заборонене. Оцінюється конкретний захід у конкретному місці та процедурі.

Обмеження прав під час воєнного стану мають конституційні межі. Стаття 64 Конституції України допускає встановлення окремих тимчасових обмежень і водночас визначає права, щодо яких такі воєнні обмеження запроваджувати не можна. Пункт 3 Указу Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року передбачає можливість тимчасового обмеження визначених конституційних прав у необхідному для заходів воєнного стану обсязі. Формулювання про можливість обмеження не означає, що відповідне право повністю припинило діяти. Потрібно встановити, який захід запроваджено, ким, на якій території, протягом якого часу та до яких відносин він застосовується.

Так, таке обмеження, як спеціальний порядок пересування, може стосуватися часу перебування у громадських місцях або доступу до визначеної території. З цього не випливає необмежене право будь-якої службової особи утримувати громадянина в довільному приміщенні. Можливість перевірити документ також не охоплює автоматично всі подальші втручання у приватне життя його власника. Кожен наступний захід потрібно співвідносити з повноваженням, яке дозволяє його застосувати. Якщо після перевірки людина вже не може вільно піти, юридична оцінка має охоплювати і цю нову обставину.

Законність обмеження пов'язана також із його метою, необхідністю та пропорційністю. Конституційний Суд України у своїх юридичних позиціях наголошує, що втручання у права не може бути свавільним, має переслідувати правомірну мету та відповідати суспільній потребі. Для громадянина ці вимоги мають цілком предметний зміст: потрібно з'ясувати, яку законну проблему вирішували застосованим заходом, чому він був потрібний і чи не створив надмірного обмеження. Якщо поставленої законом мети можна досягти менш обтяжливим належним способом, вибір інтенсивнішого втручання потребує обґрунтування. Саме посилення на суспільну важливість мобілізації не дає відповіді на ці питання.

До прав, захищених від додаткового обмеження через запровадження воєнного стану, належать, зокрема, право на життя, повагу до гідності, свободу й особисту недоторканність, звернення



Перейти на сайт →